

РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливою складовою рекреаційного потенціалу області є її суспільно-географічне положення. Вінницька область є адміністративно-господарською територіальною структурою України.

Населення області — 1701, 6 тис. чол. (на 01.01.2006 р.), що складає 3,6 % від загальної кількості населення України. В адміністративному відношенні Вінницька область поділяється на 27 районів, 18 міст, в тому числі 6 міст обласного підпорядкування: Вінниця, Могилів — Подільський, Жмеринка, Козятин, Хмільник, Ладизин; 29 селищ міського типу та 1466 сіл. Вінницька область має вигідне суспільно-географічне положення. Це одна з центральних областей України, що входить до складу Подільського суспільно-географічного району. Вона має внутрішньоматерикове прирічкове розташування (в південно-західній частині України, в середній течії Південного Бугу та басейні Дністра). Протяжність її території з півночі на південь — 204 км, зі сходу на захід — 196 км. Таким чином, території притаманна така риса як компактність. Географічний центр області знаходиться у Немирівському районі між селами Никифорівці і Лука. Розглядаючи Вінницьку область як зовнішню відкриту систему, слід зазначити, що шістнадцять її районів — Козятинський, Погребищенський, Оратівський, Іллінецький, Барський, Хмільницький, Могилів-Подільський, Бершадський та ін. мають значну частку кордонів із “зовнішніми системами” — із Одеською, Черкаською, Кіровоградською, Київською, Житомирською, Хмельницькою, Чернівецькою областями та Республікою Молдова. Це сприяє розширенню зв'язків з цими регіонами, в тому числі і в галузі рекреації та туризму. Отже, аналіз ступеня сусідства області та її адміністративних одиниць свідчить про те, що він може розцінюватись (поряд з іншими чинниками) пріоритетним аргументом на їх користь, особливо при визначенні місцеположення об'єктів рекреаційної інфраструктури. Аналіз показників віддаленості адміністративних районів відносно Південного Бугу та Дністра вказує на те, що найбільш вигідне прирічкове положення мають Тульчинський, Немирівський, Тиврівський, Ямпільський, Могилів-Подільський, Тростянецький, Томашпільський райони. Несприятливі показники характерні для Оратівського, Погребищенського, Козятинського районів. Суспільно-географічне положення адміністративно-територіального суб'єкта визначається як сума оцінок ступеня сусідства та положення території відносно великих річок. В цьому плані найкращі показники мають Тульчинський, Тиврівський, Немирівський, Шаргородський та Жмеринський райони. Географічне положення в центрі України обумовлює транзитність території — область перетинають важливі автомобільні магістралі Київ — Одеса, Київ — Львів, Київ — Кишинів, Харків — Львів тощо. Вінницьку область також перетинають залізниці, які використовуються для міждержавних сполучень: Москва-Прага, Москва-Софія, Москва-Бухарест, Київ — Легніце, Київ-Будапешт-Любляна-Трієст тощо. Таким чином, говорячи про суспільно-географічне положення Вінницької області в контексті його впливу на розвиток територіально-рекреаційного комплексу, слід зазначити, що воно є сприятливим фактором перспективного розвитку області в цілому та рекреації і туризму зокрема.

Важливою складовою рекреаційних комплексів є природні ресурси, до складу яких входять ландшафти, компоненти природи, які використовують у сфері рекреації та туризму (геологічні, орографічні, кліматичні, гідрологічні, ґрунтово – рослинні, фауністичні) Одним з факторів, що визначає ступінь придатності території для рекреаційної діяльності, є рельєф. Рельєф Вінницької області сформувався під дією ендегенних та екзогенних факторів. Особливе значення у створенні рельєфу мала і має діяльність річок. Тому сучасна поверхня області — це хвиляста, подекуди горбиста рівнина. Південна і центральна частина Вінницької області лежать у межах Подільської, а північна — Придніпровської височин. Загальний похил території — на південний схід. В цьому напрямку тече головна річкова артерія області — Південний Буг. На території Вінницької області знаходяться найбільші висоти Подільської (370 між м. Жмеринкою і с. Рахнами) і Придніпровської (323 мс. Перемога Козятинського району) височин. Вінницьке Придністров'я — це своєрідна “гірська країна”. Тут Подільське плато має нахил в бік Дністра і відзначається значною розчленованістю річками на окремі пасма. Для Придністров'я також характерні цікаві форми вивітрування. Все це створює можливість для організації зимових видів відпочинку, навчальних та пізнавальних екскурсій. Побужжя значно менше розчленоване долинами річок. Кристалічні породи тут перекриті шаром (0,5 — 3 м) антропогенних відкладів, тому виходять на поверхню в долинах річок, утворюючи пороги. Ці території сприятливі для розвитку водного туризму. Північна частина області зайнята Придніпровською височиною. її схили розчленовані долинами річок і ярами, особливо в південно-східній частині. Середня висота височини в межах області становить 300 м. Низовин, у повному розумінні цього визначення, в межах області немає. Але долини та заплави річок області придатні для полювання, збирання ягід, грибів та лікарських рослин. Важливе значення для рекреації має естетична цінність території, можливість її залучення для потреб рекреації. Визначивши коефіцієнти горизонтального і вертикального поділу рельєфу Вінниччини, можна зробити висновки, що територія області характеризується високими естетичними якістьми, виразністю рельєфу. Незважаючи на незначні відносні перевищення є можливість панорамного огляду ближніх та середніх планів пейзажу, вибору найбільш вигідних точок огляду, що збільшує естетичну цінність території області в рекреаційному відношенні. Кліматичні особливості області також сприяють створенню кліматно-терапевтичних закладів та проведенню відпочинку і оздоровлення з використанням кліматичних ресурсів.

За температурним режимом та режимом зволоження клімат Вінницької області є помірно-континентальним. Проведення зимового відпочинку вимагає поєднання відповідних погодних умов. Середня місячна температура січня в області змінюється від $-6,0^{\circ}\text{C}$ (північний схід) до $-4,3^{\circ}\text{C}$ (південний захід). Середня тривалість зими області складає 100 днів.

В розрізі адміністративних районів тривалість змінюється від 98 днів в Могилів-Подільському та Ямпільському до 113 в Літинському та Вінницькому районах. Важливою характеристикою кліматичних умов холодного періоду є наявність снігового покриву, що є сприятливим для зимових видів відпочинку. На території області стійкий сніговий покрив утворюється у другій декаді або в кінці грудня. Звичайно ці строки коливаються в залежності від характеру погоди та особливостей атмосферної циркуляції. Середня висота снігового покриву на півночі області у лютому становить 15-19 см, на півдні — до 11 см лише в деякі зими може сягати 40 см. На півдні області близько 50% зим не мають сталого снігового покриву через відлиги. Оптимальними температурами влітку, за яких можливі всі види рекреаційної діяльності, є температури вище 15°C . Середня місячна температура липня коливається від $+18,5^{\circ}\text{C}$ на півночі до $+20,6^{\circ}\text{C}$ на півдні. Середня тривалість літнього періоду становить в області 111 днів. В розрізі адміністративних районів вона коливається від 106 днів в Літинському, Вінницькому, до 124 — в Могилів-Подільському, Ямпільському районах. Активні види відпочинку можливі при температурі вище 12°C . Одним з основних видів рекреаційної діяльності влітку є купально-пляжний відпочинок. Тривалість купально-пляжного періоду в області коливається від 95 до 110 днів, що відповідає оптимальним для рекреаційних цілей параметрам цього показника. У кліматичному відношенні Вінницька область належить до областей із найсприятливішим співвідношенням тепла і вологи, що звичайно сприяє розвитку різних видів рекреаційної діяльності. Вінницька область має досить густу мережу річок, що представлена річковими системами Південного Бугу, Дністра і Дніпра.

Басейн Південного Бугу займає 62 % території області. Густота річкової мережі — $0,43\text{ км/км}$. З середніх річок тут протікає Соб і бере початок Гірський Тікич.

Басейн Дністра займає 28 % території області, густота річкової мережі складає $0,41\text{ км/км}$. Протікає одна середня річка Мурафа.

Басейн Дніпра представлений середньою річкою Рось і займає 10 % території області. Густота річкової мережі — $0,48\text{ км/км}$.

Майже всі водні об'єкти області можна використовувати для відпочинку населення, але найбільш перспективними в цьому плані є малі річки, які служать природною основою для розвитку таких видів відпочинку як комплексно-купальний та оздоровчий відпочинок, рибальство.

На Вінниччині 63 водосховища, які знаходяться в межах області. Крім того, частини 2-х водосховищ Дністровського каскаду розташовані на південному кордоні області. Загальна площа водосховищ області складає 11,2 тис га. Найбільше з них Ладжинське на Південному Бугу, його площа 20,8 км. Значними за розмірами водосховищами є також Пиківське в Калиновському районі та Дмитренківське в Гайсинському районі. Більшість ставків на Вінниччині побудовані на малих річках та струмках, внаслідок чого їх водний стік зарегульований на 30-60 %. На території області знаходиться понад 4000 ставків загальною площею близько 20 тис.га. Середня площа ставка на Вінниччині складає 5 га. Насиченість ставками в області — одна з найвищих на Україні, чому сприяє хвилястий рельєф. Відкриті водойми Вінницької області мають всі умови для розвитку рекреаційної діяльності, зокрема для організації таких видів відпочинку, як катання на човнах, катамаранах, купання, мандрівки, сонячні та повітряні ванни. Найвищий бал забезпеченості водними ресурсами мають Бершадський, Вінницький, Гайсинський, Могилів-Подільський, Немирівський, Тиврівський, Тростянецький, Ямпільський райони; менш забезпечені Жмеринський, Козятинський, Оратівський, Теплицький, Чернівецький, Чечельницький. Вінниччина багата якісними мінеральними та прісними підземними водами. Найбільш поширеним на території області є водоносний комплекс в трищунватій зоні кристалічних порід докембрію і продуктів їх вивітрювання. За хімічним складом води цього комплексу відносяться до типу гідрокарбонатних магній-кальцієвих або кальцієвих з мінералізацією $0,4 — 0,8\text{ г/дм}$. Дебіт свердловин переважно від 2-3 до 20-50 м/год. До окремих специфічних зон в породах кристалічного фундаменту приурочені поклади мінеральних радонових вод. На території області розвідано та враховано державним балансом Хмельницьке родовище мінеральних лікувальних радонових вод (5 ділянок), родовище столових вод "Регіна" (4 джерела), 17 родовищ прісних вод (44 окремих ділянки). Розвідується Немирівське родовище мінеральних радонових вод, Бронницьке мінерально-лікувально-столової води, декілька родовищ столових вод.

Найбільш придатними для відпочинку та оздоровлення серед рослинних ресурсів є ліси. Крім естетичних якостей, ліс виконує також оздоровчі та санітарно-гігієнічні функції. Станом на 01.01.2006 р. в області налічувалась 376,90 тис. га земель лісового фонду, з них вкрито лісовою рослинністю — 364,52 тис. га (13,7 % від загальної площі області). По території області ліси розміщені нерівномірно. У Чечельницькому, Піщанському районах ліси займають понад 20% території; в більшості районів області лісистість коливається в межах 15-20% (Тульчинський, Тростянецький, Літинський тощо), а в Козятинському та Липовецькому районах менше 5% . Лісові ресурси займають важливе місце в структурі природно-рекреаційного потенціалу області і можуть задовольнити різноманітні потреби рекреантів у короткочасному, довготривалому відпочинку, лікуванні та оздоровленні. Найбільшу забезпеченість лісовими рекреаційними ресурсами мають Чечельницький, Піщанський, Тульчинський, Тростянецький, Літинський, Жмеринський, Гайсинський, Іллінецький райони області .

Об'єкти природоохоронного фонду, за винятком заповідників, теж складають рекреаційний потенціал Вінниччини. Адже крім свого основного призначення — збереження і відтворення природного фонду, вони виконують і рекреаційні функції, особливо як передумова для розвитку екологічного туризму. Станом на 1.01.2007 р. на території Вінницької області функціонує 338 природоохоронних об'єктів, серед яких: 90 заказників (21 — загальнодержавного і 69- місцевого значення), 182 пам'яток природи (10 — загальнодержавного і 172 — міс-

цевого), 36 парків пам'яток садово-паркового мистецтва (11 — загальнодержавного і 25 — місцевого значення) та 30 заповідних урочищ. Загалом території і об'єкти природно-заповідного фонду Вінниччини займають 23878,67 га, що складає лише 0,78 % від площі області. Це один з найнижчих показників заповідності в Україні. За ним область знаходиться на одній сходинці з дуже розораними областями країни, такими як Дніпропетровська, Луганська, тобто територіями де заповідність нижча 1%. За кількістю природоохоронних об'єктів і територій в області виділяються Вінницький (33) та Могилів-Подільський (29) райони. У найкритичнішому стані за цим показником знаходяться Калинівський, Крижопільський (4), Липовецький і Оратівський (5) райони. Проте за часткою природоохоронних площ лідерство утримує Чечельницький район. Лише сім заповідних територій і об'єктів нараховує ПЗФ району, але розміщуються вони на площі в 4674 га, що складає 23 % заповідної площі області. За ступенем доступності для рекреаційного використання природно-заповідні об'єкти області поділяються на: загальнодоступні, що мають статус охоронних об'єктів; відкриті для організованого туризму — всі парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва і більша частина пам'яток природи; відкриті для суворо регламентованого і організованого туризму — частина пам'яток природи і більшість заказників; закриті для туризму — частина пам'яток природи, як правило, зоологічних. У компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу Вінниччини природні рекреаційні ресурси складають 5,1 % . Підсумувавши оцінки естетичної цінності території адміністративних районів області, оцінки їх забезпеченості кліматичними, водними, лісовими ресурсами та врахувавши показники рекреаційного навантаження визначена інтегральна бальна оцінка забезпеченості території Вінницької області природними рекреаційними ресурсами. Найвищою вона є в Вінницькому, Літинському, Хмельницькому, Могилів-Подільському. Жмеринському. Муровано Куриловецькому та Немирівському районах.

Порохонько В.

Науковий керівник – доц. Таранова Н.Б.

ТОПОНІМИ ПІДГАЄЧНИНИ

Підгаєччина – один з найбільш давньоосвоєних та давньозаселених регіонів України. Бібліографія про Підгайці й Підгаєччину налічує досить багато позицій. *Перші письмові згадки* містяться в подорожніх нотатках XVII століття: турком Евлія Челебі (1657), голландцем Ульріх фон Вердум (1672) та французом Франсуа-Поль Далайраком (1687).

Початком систематичного вивчення історії, господарства, культури даного краю поклали польські дослідники XIX століття. ґрунтовні польськомовні видання енциклопедичного характеру – «Starozytna Polska pod wzgledem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana» («Давня Польща, описана з історичного, географічного та статистичного погляду») за редакцією *Міхала Балінського й Тимотеуша Ліпінського* (Варшава, 1843-1846; у 3-х томах), «Encyklopedyja Powszechna» («Загальна енциклопедія») (Варшава, 1859-1868; у 28-ми томах), «Galicyna pod wzgledem topograficzno-geograficzno-historycznym» («Галичина з топографічно-географічно-історично погляду») *Іполіта Ступницького* (Львів, 1869), «Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich» («Географічний словник Королівства Польського та інших слов'янських країн») (Варшава, 1880-1902; у 15 томах).

Метою даної статті є вивчення назв поселень Підгаєцького району Тернопільської області включаючи як сучасний адміністративний поділ, так і окремі населені пункти давнього Підгаєцького повіту, які за сучасним адміністративно-територіальним поділом належать до інших районів, власне виявленню давніх фіксацій цих назв у найдавніших друкованих і рукописних джерелах, а також встановлення їх етимології.

Територія Підгаєччини належить до давньозаселених теренів не лише Тернопільщини, але й України. Доказом цього можуть бути декілька чинників:

✓ по-перше, більшість назв населених пунктів даної території вперше фіксують писемні пам'ятки XIV-XV ст., наприклад, *Божиків, Боків, Гнильче, Голгоче, Мужилів, Пановичі та ін.*;

✓ по-друге, в ойконімії регіону досить чисельно збережені назви поселень, які утворені за допомогою ще праслов'янських за часом свого виникнення суфіксів -їь (-їе, -їа): *Гнильче, Голгоче* і на -ов (-ів), -ин, наприклад, *Боків, Дришів, Мужилів, Носів*; архаїчні моделі на -ичі, -івці/-инці, наприклад, *Пановичі, Бо-гатківці та ін.*;

✓ по-третє, твірними основами наведених, а також інших моделей ойконімів часто є давньослов'янські (давньоукраїнські) відкомполіти та відапелативні імена на зразок: *Божик, Божиків* («Боживой, Божидарь») [1]; *Дриш, Дришів* («Дриславъ, Держиславъ») [2], *Богацько, Бок, Верба, Гнилко, Нос, Пан і ін.*

Вивчаючи назви поселень будь-якої території, потрібно обов'язково враховувати дані історичних джерел, передусім літописів, люстрацій, довідників адміністративно-територіального устрою, карт тощо. Використовуючи давні джерела, ми дізнаємося, що окремі сучасні села Підгаєччини в середньовіччі були містами, наприклад, *Горожанка, Доброводи, Вербів, Литвинів, Голгоча, Завалів, Зарваниця* та ін.

Водночас уживані на сьогодні села *Голendra, Поплави* та ін. на поч. XX ст. ще були хуторами з незначною кількістю дворів і малою кількістю мешканців. Історичні джерела засвідчують також зміни назв поселень іншого характеру. Село *Бекерсдорф* 1900 р. нараховувало 82 двори, у яких проживало 517 осіб, а від 1940 р. воно стало частиною села Новосілка. На території Підгаєччини, напевно, вже не одне століття існує село *Галич*, у якому 1900 р. було 190 дворів, у яких проживало 1300 людей, але вперше, за нашими даними, це село згадане в 1785-1788 рр. [3]. У давніх документах, які ми опрацювали, на жаль, згадане лише місто Галич, що було засноване ще в княжі часи й походить від імені *Галик*, що є варіантом якогось із давньослов'янських імен на зразок: Галимир [4], Haleslaw [5] чи ін., і суфікса -їь, що ще в княжі часи виражав належність їм.

Поєднуючи цей суфікс з фінальним приголосним основи імені -к, останній палаталізувався і змінювався на -ч: Галик + -їь > *Галич* «двір чи ін. Галика». Назва однойменного села у Підгаєччині, як і міста Галич у Росії, виникла через